

فصلنامه علمی-پژوهشی **رهیافت**

سال یازدهم، شماره ۳۹، تابستان ۱۳۹۶
صفحه ۱۶۱ تا ۱۸۲

آسیب شناسی سیاستگذاری دولت در بخش تعاون ایران

پس از انقلاب اسلامی

رحمت الله عطری برزنجی / دانشجوی دکتری سیاستگذاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز
ملک تاج خسروی / استادیار دانشکده علوم سیاسی دانشگاه آزاد m.khosravi511@yahoo.com
محمد رحیم عیوضی / دانشیار دانشکده علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی
علیرضا سلطانی / استادیار دانشکده علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی

چکیده

امروزه تعاون اهرم مناسبی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی به شمار می‌رود. از طرفی، پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی مستلزم اجرای سیاست‌های مربوط به حوزه اشتغال و تولید است و در این مسیر باید از ظرفیت‌های بخش تعاون نیز استفاده شایسته صورت گیرد. این مقاله با هدف، اثبات کاربردی بودن روش تعاون به عنوان یک ابزار موفق اجتماعی، اقتصادی در تمامی جوامع از جمله جامعه ایران از یکسو و بررسی و آشکارسازی میزان دستیابی به اهداف اساسی بخش تعاون در ایران در دوران بعد از انقلاب اسلامی و خصوصاً در بحث اقتصاد مقاومتی از سوی دیگر انجام شده تا از رهگذر ایجاد چنان اقناعی در آحاد جامعه بر بستر اعمال صورت گرفته در بخش تعاون ضمن واکاوی دستاوردهای موجود به تداوم عقلانی‌تر و عینی‌تر آن همت گماریم. جامعه آماری این تحقیق شامل دو دسته مدیران ستادی حوزه تعاون شاغل در وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و مدیران عامل تعاونی‌های فعال و در دست اجرا در بخش‌های تولیدی و خدماتی استان کردستان می‌باشد. در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از معادلات ساختاری؛ تحلیل عاملی تأییدی؛ خصوصاً روش پیراس و آزمون تی استفاده شده است. نتایج مطالعه حاکی از آن است که محتوای قوانین و مقررات، نحوه تصمیم‌گیری، روش اجرای قوانین و مقررات، امکانات و تجهیزات و شیوه ارزیابی بر سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر مستقیم دارد.

کلیدواژه: سیاست‌گذاری دولت، آسیب شناسی، بخش تعاون ایران، انقلاب اسلامی، اقتصاد مقاومتی.

تاریخ تأیید ۱۳۹۶/۰۳/۰۴

تاریخ دریافت ۱۳۹۶/۰۱/۲۰

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری آقای عطری می‌باشد.

مقدمه

تعاونی‌ها به مثابه یکی از تجلیات روح جمعی و همیاری اجتماعی و یک شیوه اقتصادی بر مبنای نظریه خاصی بنا نشده است؛ بلکه مبانی آن مجموعه مفاهیمی است مانند همیاری، عدم استثمار، توزیع عادلانه ثروت و درآمد، کمک متقابل و غیره (لیک، ۲۰۱۴: ۷). برخی کوشیده‌اند این مفاهیم و ارزش‌ها را به صورت اصول و نظریه‌هایی در فعالیت‌های اقتصادی به کار گرفته و استفاده کنند (لویت و همکاران، ۱۹۹۹: ۵). به هر ترتیب در اهمیت تعاونی‌ها باید گفت که امروزه اندیشمندان بخش تعاون را رکن سوم هر نظام اقتصادی دانسته و واسطه‌ای بین بخش خصوصی و بخش دولتی می‌شمارند (کاپوراسو و لوین، ۱۳۹۲). نگاهی به فعالیت تعاونی‌ها در کشورهای مختلف جهان نشان می‌دهد که تعاونی‌ها در سه زمینه اساسی نقش مهمی ایفا می‌کنند: تولید و عرضه مستقیم محصولات کشاورزی به بازار؛ خرده فروشی کالاها و مصنوعات مورد نیاز مصرف کنندگان؛ و سرانجام در فعالیت‌های اعتباری (بیمه‌ری و وراما و همکاران، ۱۳۸۸: ۳). با اینکه امروزه کمتر کشوری است که از تعاونی‌ها به نوعی استفاده ننماید، لیکن خاستگاه تعاونی‌ها را باید در اروپا بویژه در انگلستان (تعاونی‌های مصرف)، فرانسه (تعاونی‌های تولید) و آلمان (تعاونی‌های اعتبار روستایی) جستجو کرد (مستعانی، ۱۳۸۴: ۱۲).

از سویی، ایرانیان نخستین ملتی بودند که به نظام تعاونی توجه کرده‌اند. مردم هنوز با تعاونی سستی که به منظور اشتراک مساعی گروهی و کاهش مشکلات زندگی و به تبع عرف و رسم جاری به وجود آمد، دمساز هستند. تعاون مؤلفه مهمی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی به شمار می‌رود. تعاونی‌ها در کشورهای توسعه یافته سازمان‌هایی هستند که اسباب تجمع نیروهای پراکنده و با استعداد را فراهم می‌سازند. بنابراین لازم است که مباحث تعاون و تعاونی از همه لحاظ بررسی شود و تنگناها و موانع و مسائلی که فراروی تعاونی‌ها قرار دارد برطرف شود. همچنین تعاونی‌ها فقط در مسائل اقتصادی کاربرد ندارند و می‌تواند باعث تقویت بنیه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی در جامعه شوند. تعاونی‌ها در ایران توانسته‌اند در جهت بسترسازی برای تسریع در رشد اقتصادی کشور از طریق تجمیع سرمایه‌های کوچک در فعالیت‌های مختلف تولیدی پر بازده نقش مؤثری ایفا کنند (صالح‌نسب، ۱۳۸۸: ۱۰-۹).

نظر به اهمیت اقتصاد مقاومتی در ایران و تدوین سیاست‌های این مقوله که بر مقاوم بودن اقتصاد، حمایت از تولید، مردمی کردن اقتصاد، مدیریت مصرف و فعالیت‌های دانش

بنیان تأکید دارد و تعاونی‌ها را به عنوان بنگاه‌های اقتصادی مردم‌نهاد که با سرمایه مردمی، برای مردم و با مدیریت مردم فعالیت می‌کنند، معرفی می‌نمایند، در این تحقیق که بر پایه نظریات علمی پیاده‌سازی شده است، تلاش شده که به بررسی و واکاوی شناسایی دلایل و علل ناکامی بخش تعاون بطور عام و حوزه کشاورزی آن بطور خاص در دستیابی به اهداف مصوب آن در قوانین بالادستی و سیاست‌های کلان اقتصادی پرداخته شود و در همین راستای ۵ دسته عوامل با عناوین: محتوای قوانین و مقررات؛ نحوه تصمیم‌گیری؛ روش اجرای قوانین و مقررات؛ امکانات و تجهیزات؛ و شیوه ارزیابی به عنوان آسیب‌های سیاست‌گذاری دولت در بخش تعاون کشور با محوریت حوزه کشاورزی شناسایی و بررسی شده‌اند. بنابراین، برای رسیدن به این اهداف، فرضیه‌هایی به شرح زیر بیان شده است:

فرضیه ۱: محتوای قوانین و مقررات بر آسیب‌های سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر دارد.

فرضیه ۲: نحوه تصمیم‌گیری بر آسیب‌های سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر دارد.
فرضیه ۳: روش اجرای قوانین و مقررات بر آسیب‌های سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر دارد.

فرضیه ۴: امکانات و تجهیزات بر آسیب‌های سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر دارد.

فرضیه ۵: شیوه ارزیابی بر آسیب‌های سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر دارد.

۲- مبانی نظری تحقیق: نظریه تعاونی‌ها

نظریه تعاونی‌ها ریشه در مکتب اندیشمندانی همچون آون، میشل دریون، ویلیام کینگ، رایفایزن، شولتسه دلش، مارکس و لنین و ... دارد. آون در سال ۱۸۱۳ نظریه «دهکده تعاونی» را برای بررسی علل فقر عمومی و طرق از میان برداشتن آن تدوین و برای پادشاهان و زمامداران اروپا ارسال شد. آون بعد از تلاش برای تشکیل مجدد دهکده تعاونی در امریکا و مکزیک، فکر اجتماع اشتراکی را رها نکرد و با این هدف در صدد تأسیس «بورس مبادلات» برآمد. دلیل شکست دهکده تعاونی را آون به گردن «پول» می‌انداخت و معتقد بود که به رغم وجود عوامل مختلف، علت اصلی پانگرفتن تجربه‌اش وجود پول بوده است (طالب، ۱۳۸۴: ۳۲).

سن سیمون نیز خوشبختی و سعادت جامعه بشری را در همکاری و تعاون جستجو نموده و عقیده داشت که هرگاه پایه همکاری و تعاون سست شود فساد و تباهی رشد کرده و

قوت گرفته و بشریت به طرف سقوط کشانیده خواهد شد. وی در مجموعه آثارش به ویژه در آیین مسیحیت نوین خواستار یک آیین و مکتب صنعتی جدید بود و می‌توان گفت نظریاتش در این سه اصل خلاصه می‌شود: مخالفت با مساوات، موافقت با تولید و مخالفت با مالکیت. (سدی یو، ۱۳۶۳: ۲۶۳).

لنین از تعاونی‌ها برای بهبود وضعیت کشاورزی و حرکت به سوی اقتصاد سوسیالیستی بهره گرفت. لنین معتقد است که برای تشکیل واحدهای کوچک دهقانی راه دیگری جز تعاونی‌ها وجود ندارد. خلاصه اینکه لنین پس از تجربه ناموفق سوسیالیسم در روستاها در سیاست نوین اقتصادی به تعاونی‌ها متوسل شد و تعاونی‌ها را پلی جهت دسترسی آسان‌تر به سوسیالیسم تلقی کرد. این شیوه در غالب کشورهای سوسیالیستی اقمار شوروی و حتی در چین کمونیست به مرحله اجرا درآمد. سیاست تعاونی لنین و همچنین اکثر زمامداران کشورهای سوسیالیستی نفی نظرات مارکس در اولویت دادن به شوراهای تولید کارگری است (طالب، ۱۳۶۳: ۶۵).

شارل ژید معتقد است قصد کلی این است که تعاون طبیعی موجود را که در تمام اجتماعات بشری کم و بیش دیده می‌شود، به یک تعاون آگاه و متشکل تبدیل کرد. علمای اقتصادی بحث جالبی بین خود دارند که باید ثابت شود چطور با به کاربردن صحیح ابتکارات افراد در عالم رقابت می‌توان هماهنگی مطلوب و جامع به دست آورد. شرکت تعاونی مصرف کوشش می‌کند که این آهنگ‌های ناموزون و مختلف را مانند یک رهبر ارکستر اداره نماید. ژید برنامه نهضت تعاونی مورد نظر خود را در سه جمله خلاصه می‌کند: «حکومت مصرف‌کننده»، «تحول مسالمت‌آمیز و تدریجی»، «تغییر شکل مقررات اقتصادی و اجتماعی جهت حصول به قیمت عادلانه». حکومت مصرف‌کننده مورد پیشنهاد ژید را باید نوع ویژه‌ای از سوسیالیسم دانست. وی علیه بی بند و باری اقتصادی، رقابت و سوداگری قیام کرده و سرسختانه با آنها مبارزه کرد. از نظر ژید هدف نهایی نهضت تعاونی موقوف ساختن سود فردی و تأمین مالکیت دسته‌جمعی می‌باشد. وی می‌افزاید پیروان نهضت تعاونی بالاتر از این هستند که بخواهند برای رقابت ارزش یا محسناتی قائل شوند (ژید، ۱۳۴۸: ۲۶۵).

۲-۱- پیشینه تحقیق

نتایج پژوهش مقصودی و جهانبانی (۱۳۸۹) تحت عنوان " بررسی راهکارهای توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های کشاورزی اهواز " نشان داد که عوامل اقتصادی شامل ، تسهیلات

اعتباری و وام های کم بهره به همراه عواملی چون خصوصیات اعضا، سطح تحصیلات و اعتماد به نفس در کنار عوامل شخصی مانند تجربیات ناخوشایند دوران کودکی، نقش کاملا معنی داری در توسعه کارآفرینی در تعاونی های کشاورزی ایفا میکنند.

رحمانی فیروز جاه و سهرابی (۱۳۹۰) در مطالعه ای به این نتیجه رسیدند که تعاونی های کشاورزی نقش مهمی در تشکیل و تقویت سرمایه اجتماعی در بین روستاییان استان مازندران دارند. باور به اصول و ارزش های تعاون موجب تقویت سرمایه اجتماعی و مشارکت بیشتر در امور تعاونی میشود.

صالح نسب (۱۳۸۸) مهم ترین موانع توسعه پایدار کشاورزی را در تولیدات بی کیفیت کشاورزی، نبود قوانین جامع و مدرن برای حفاظت از منابع، سیاستهای نادرست و عدم پشتیبانی دولت از طرح های کشاورزی و محیط زیست، وضعیت فرهنگی بهره برداران، فقر و وضعیت نامطلوب اقتصادی و اجتماعی، میزان مقبولیت و دسترسی به فناوری نوین و عدم آموزش اصولی و کاربردی به کشاورزان می داند.

مقصودی (۱۳۸۴) عمده ترین مشکلات فراروی بخش کشاورزی را که محدودیتهای گسترده ای در مسیر دستیابی به توسعه پایدار روستایی ایجاد نموده اند، کوچک بودن و پراکنندگی اراضی مرزوعی بهره برداران و عدم بضاعت اقتصادی آنان میدانند.

غیاثوندی (۱۳۹۰) در بررسی موانع توسعه اشتغال در تعاونی های تولیدی کشاورزی در ۶ منطقه کشور بانمونه آماری ۳۰۰ نفری به این نتیجه رسید که هفت عامل زیربنایی در عدم توسعه اشتغال در بخش تعاون عبارت اند از: مشکلات اطلاع رسانی، مشکلات مالی، ساختار نامناسب، ضعف بازاریابی و فروش، مسایل مدیریتی و محدودیتهای قانونی.

طلایی (۱۳۹۱) در پژوهشی نتیجه گرفت تعاونی ها بستر مناسبی برای به اشتراک گذاشتن اطلاعات در بین کشاورزان به وجود میاورند و تعاونی های که به مشارکت در زمینه دانش و آموزش توجه دارند موفق ترند.

۲-۲- تعاونی ها در ایران بعد از انقلاب اسلامی ایران

اشکال سنتی بهره برداری اقتصادی به صورت اشتراکی که نیازمند همکاری است در ایران به زمان های بسیار قدیم باز می گردد. که از این میان می توان به نظام آبیاری و نظام بهره برداری زراعی «بنه» و «واره» اشاره نمود؛ ولی الگوی اقتصادی تعاونی به معنای سازمانی و مدرن آن در ایران یک تعاونی مصرف بود که در شهرستان گرمسار و در سال ۱۳۱۴ هجری شمسی تأسیس شد. پس از آن با گذشت زمان شرکت های تعاونی رشد قابل

ملاحظه‌ای یافتند به طوری که در پایان سال ۱۳۸۴ تعداد شرکت‌های تعاونی ثبت‌شده به ۱۰۰ هزار و تعداد اعضای آنها به حدود ۱/۶ میلیون نفر رسید (صالح‌نسب، ۱۳۹۰: ۸). پس از انقلاب اسلامی علاوه بر تعاونی‌های گذشته تعاونی‌های مصرف محلی و تعاونی‌های تولیدی و خدماتی، مراکز گسترش خدمات عمرانی و تولیدی تشکیل گردیده‌اند. رشد تعاونی‌های توزیع (تعاونی‌های اصناف و غیره) در این دوره قابل توجه بوده است. حقوق تعاون در مجموع اصول و قواعدی است که بر فعالیت‌های تعاونی کشور حکومت می‌کند. منابع حقوق تعاون در کشور ما عبارتند از:

قرآن مجید؛ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ قانون شرکت‌های تعاونی‌های مصوب ۱۳۵۰؛ تصمیمات قوه مجریه؛ عرف؛ و قوانین دیگر (عباسی، ۱۳۸۹: ۶۰)

پس از پیروزی انقلاب اسلامی به سبب اهمیتی که حکومت جمهوری اسلامی ایران نشأت گرفته از قرآن مجید و تعالیم اسلام به تعاون و همیاری تمامی قشرهای جامعه در امور اقتصادی قایل بوده سبب گردید تا در قانون اساسی دو اصل ۴۳ و ۴۴ به موضوع تعاون اختصاص داده شود. در اصل ۴۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آمده است: برای تأمین استقلال اقتصادی جامعه و ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد با حفظ آزادی او، اقتصاد جمهوری اسلامی ایران براساس ضوابط زیر استوار می‌شود:

تأمین نیازهای اساسی: مسکن، خوراک، پوشاک، درمان، آموزش و پرورش، و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه.

تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قراردادن وسایل کامل در اختیار همه کسانی که قادر به کارند؛ ولی وسایل کار ندارند: در شکل تعاونی، از راه وام بدون بهره یا هر راه مشروع دیگر که نه به تمرکز و تداوم ثروت در دست افراد و گروه‌های خاصی منتهی شود و نه دولت را به صورت یک کارفرمای بزرگ مطلق در آورد. این اقدام باید با رعایت ضرورت‌های حاکم بر برنامه‌ریزی عمومی اقتصاد کشور در هر یک از مراحل رشد صورت گیرد.

اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر می‌دارد: نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران برپایه دولتی، تعاونی، و خصوصی با برنامه‌ریزی منظم و صحیح استوار است.

۱- بخش دولتی شامل کلیه صنایع بزرگ و صنایع مادر شامل: بازرگانی خارجی، معادن بزرگ، بانک‌داری، بیمه، تأمین نیرو، سدها و شبکه‌های بزرگ آب‌رسانی، رادیو و تلویزیون، پست و تلگراف و تلفن، هواپیمایی، کشتی‌رانی، راه و راه‌آهن و مانند این‌ها است که به صورت مالکیت عمومی و در دست دولت است.

۲- بخش تعاونی شامل شرکت‌ها و مؤسسه‌های تعاونی تولید و توزیع است که در شهر و روستا طبق ضوابط اسلامی تشکیل می‌شود.

۳- بخش خصوصی شامل آن قسمت از کشاورزی، دام‌داری، صنعت، تجارت و خدمات می‌شود که مکمل فعالیت‌های اقتصادی دولتی و تعاونی است.

۴- مالکیت در این سه بخش تا جایی که با اصول این فصل مطابق باشد و از محدوده قوانین اسلام خارج نشود و موجب رشد و توسعه اقتصادی کشور گردد و مایه زیان جامعه نشود، مورد حمایت قانون جمهوری اسلامی است.

تفصیل ضوابط و قلمرو و شرایط هر سه بخش را قانون معین می‌کند. با توجه به اهمیت نقش تعاونی‌ها در کل حیات اقتصادی کشور، مسلماً نیاز به ساماندهی درست و مناسب به منظور حفظ و بهبود روند روبه‌رشد تعاونی‌ها و حداکثر بهره‌برداری از امکانات و منابع نیروی انسانی، اجتناب ناپذیر بود. بدین جهت مدیران و مسئولین تعاونی‌ها برای انجام وظایف و تحقق چنین اهدافی علاوه بر آشنایی با مهارت‌های مدیریتی و استفاده بهینه از وسایل و ابزار کار، نیاز به قوانین، مقررات، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مدون و راه‌گشا داشتند؛ از این رو، وزارت تعاون با تسلیم لایحه بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران به مجلس شورای اسلامی گام بلندی در این راه برداشته است.

این لایحه که مشتمل بر ۷۱ ماده و ۵۰ تبصره می‌باشد در سیزدهم شهریورماه ۱۳۷۰ به تصویب مجلس شورای اسلامی و تأیید شورای نگهبان رسید و رسماً به عنوان «قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران» جنبه قانونی به خود گرفت و برای اجرا به دولت ابلاغ گردید. از آن جایی که این قانون به تفصیل تمامی فعالیت‌های انواع شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی در جمهوری اسلامی ایران از لحاظ چگونگی تشکیل، اهداف و ضوابط کلی، تهیه سرمایه، چگونگی محاسبه سود و زیان و مقررات مالی، ارکان تعاونی‌ها و غیره را تبیین و تعیین کرده است؛ از این رو، مفاد این قانون برای شناخت چگونگی فعالیت‌های انواع شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی در جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد (عباسی، ۱۳۸۹: ۸-۴).

۲-۳- نظریات مقام معظم رهبری در مورد نقش تعاونی‌ها در اقتصاد مقاومتی

مقام معظم رهبری در راستای افزایش ظرفیت اقتصاد ملی با استفاده از رویکرد بخش خصوصی در اقتصاد در کنار بهبود شاخص‌های عدالت اجتماعی، سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی را ابلاغ فرمودند و در همین راستا تلاش برای تحقق سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی را به دلیل تقابل با خواست دشمنان در ضعیف نگه داشتن اقتصاد و در دست داشتن اهرم فشار اقتصادی نوعی جهاد خواندند و موفقیت در دستیابی به آن سیاست‌ها را انقلاب اقتصادی نامگذاری نمودند و با روشن نمودن مسیر اقتصادی کشور، سیطره ۸۰ ساله دولت‌ها در ایران از انحصار اقتصادی نیازمند به مهندسی مجدد و باز تعریف نوینی از ساختارهای اقتصادی را آشکار نمودند. در اصل ۴۴ قانون اساسی تسریح شده است که نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه‌ریزی منظم و صحیح استوار است. بخش دولتی را شامل صنایع بزرگ، صنایع مادر، بازرگانی خارجی، معادن بزرگ، بانکداری، بیمه و تأمین، نیرو، سدها و شبکه‌های بزرگ رادیو و تلویزیون، پست و تلگراف و تلفن، هواپیمایی، کشتیرانی، راه آهن و مانند این‌ها دانسته که به صورت مالکیت عمومی و در اختیار دولت است. بخش تعاونی شامل شرکت‌ها و مؤسسات تعاونی تولید و توزیع است که در شهر و روستا بر طبق ضوابط اسلامی تشکیل می‌شود و بخش خصوصی را نیز شامل آن قسمت از کشاورزی، دامداری، صنعت، تجارت و خدماتی دانسته که مکمل فعالیت‌های اقتصادی دولتی و تعاونی است و در ذیل آن نیز قید شده است که مالکیت در این سه بخش تا جایی که با اصول دیگر این فصل مطابق باشد و از محدوده قوانین اسلام خارج نشود و موجب رشد و توسعه اقتصادی کشور گردد و مایه زیان جامعه نشود و مورد حمایت قانون جمهوری اسلامی است و تفضیل ضوابط و قلمرو و شرایط هر سه بخش را قانون معین می‌کند. با توجه به این که هدف اصلی در این اصل رشد و توسعه اقتصادی کشور معرفی شده است و همچنین با توجه به سایر اصول اقتصادی در قانون اساسی از جمله اصل ۴۳ که تأکید بر پرهیز از انحصارات دولتی بر فعالیت‌های اقتصادی دارد در سالیان گذشته جهت اجرای آن ابهاماتی وجود داشت که نیازمند تغییر در برخی اصول، تفسیر قانون و یا ارائه سیاست‌های کلی از سوی مقام معظم رهبری جهت ارائه طریق و روشن نمودن مسیر حرکت در راستای دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی کشور بودیم که راه سوم برگزیده شد.

اصل ۴۴ قانون اساسی سیاست‌های کلی اصول ۴۴ شامل ۵ بند می‌باشد که در دو مرحله در تاریخ ۸۴/۳/۱ و بند «ج» آن در تاریخ ۸۵/۴/۱۰ ابلاغ گردید. بند «الف» دارای دو بخش است. بخش اول ناظر بر فعالیت‌های اقتصادی خارج از موارد اصل ۴۴ است که طبق آن دولت حق فعالیت جدید را ندارد (به جز موارد استثنا با تصویب مجلس شورای اسلامی در مدتی معینی) و از ابتدای برنامه چهارم توسعه نیز لازم است سالیانه ۲۰ درصد از این فعالیت‌ها را واگذار نماید. در بخش دوم آگاه‌سازی بخش اعظمی از فعالیت‌های اقتصادی دولتی صدر اصل ۴۴ مورد عنایت قرار گرفته و به بنگاه‌ها و نهادهای عمومی غیردولتی و بخش‌های تعاونی و خصوصی اجازه داده شده است که در آن موارد سرمایه‌گذاری و مالکیت و مدیریت داشته باشند. بند «ب» به نحوه توسعه مفهومی تعاونی‌ها و ارتقاء سطح آن‌ها از فعالیت‌های اقتصادی اشاره دارد. بخشی از اهداف عدالت خواهانه نظام، از قبیل فقرزدایی در سه دهک پایین جامعه از طریق تأسیس تعاونی‌های فراگیر ملی، توانمندسازی تعاونی‌ها و حمایت‌های مالی و مالیاتی در این بند مورد تأکید قرار گرفته است. توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی در اداره بنگاه‌های بزرگ اقتصادی، ذینفع نبودن دست‌اندرکاران در واگذاری و مجدداً تأکید بر توجه به ویژه به حال خانواده‌های مستضعف و محروم، مناطق کمتر توسعه یافته و تعاونی‌های فراگیر ملی از نکات برجسته این بندها می‌باشد.

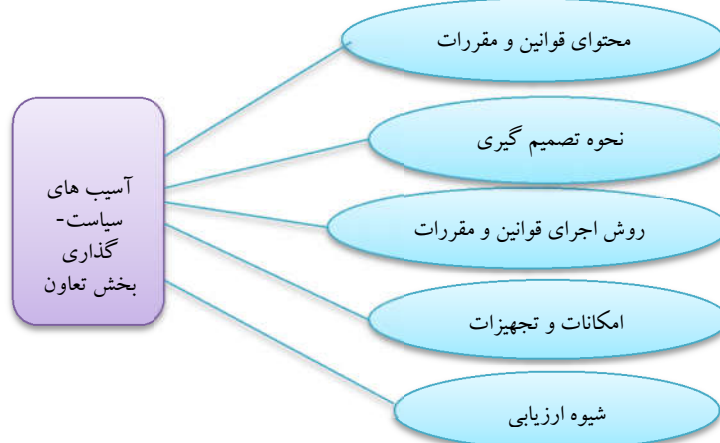
در مجموع با توجه به تأکید مقاوم معظم رهبری بر اقتصاد مقاومتی و این مهم که یکی از گذرگاه‌های اصلی اقتصاد مقاومتی اقتصاد تعاون محور می‌باشد، باید بیش از پیش به تعاون در برنامه توسعه توجه شود. لذا باید ارگان‌های مربوطه در راستای کاهش مشکلات بخش تعاون بکوشند و اولویت خود را بر شناسایی و احصای مشکلات شرکت‌های تعاونی بگذارند. همچنین باید تلاش شود مشکلات و موانع سر راه تعاونی‌ها احصا و با همراهی سایر دستگاه‌های اجرایی در راستای برطرف کردن این موانع و حل مشکلات کوشیده شود.

۳- متغیرها و مدل مفهومی تحقیق

مدل مفهومی در این تحقیق پس از طی مراحل اولیه تحقیق شامل ادبیات یا چهارچوب نظری، فرضیات تحقیق، شکل گرفته است. در این مدل به معرفی متغیرهای وابسته و مستقیم مورد نظر خود به عنوان معلول و علل ایجاد آسیب‌زایی در بخش تعاون اشاره شده است. امر مستندسازی با استفاده از این مدل و تطبیق نتایج حاصل از عملکردهای واقعی با مدل

موجود میزان صحت قدرت پیش بینی و یا میزان خطای آنرا نمایان خواهد کرد. مدل مفهومی مورد استفاده در این مطالعه به شرح نمودار زیر می‌باشد:

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق (آسیب‌های سیاست‌گذاری بخش تعاون کشور)

الف) آسیب‌های ناشی از محتوی قوانین و مقررات بخش تعاون کشور: در سطح قوانین بالادست اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی، قانون بخش تعاون، لایحه توسعه بخش تعاون، ابزارهای قانونی برای محقق‌سازی برنامه‌های توسعه بخش تعاون در کشور می‌باشند. مسئولان مربوطه با استناد به این قوانین امر فرهنگ‌سازی، سیاست‌گذاری کلان در بخش تعاون را در چهارچوب برنامه‌های توسعه پیشنهاد و پس از تصویب مجلس شورای اسلامی برای اجرای آن برنامه ریزی و مقررات اجرایی آنرا طی دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌هایی به دستگاه‌های ذیربط ابلاغ می‌نمایند. واکاوی و بررسی فرآیند یادشده از تدوین و تصویب قانون تا اجرا و ارزیابی نتایج حاصله در طول سه دهه اخیر نشان از عدم توجه کافی و ضروری نسبت به تدوین برنامه‌های توسعه و اهداف اعلامی در بخش تعاون می‌باشد که موجب عدم کارایی قوانین و مقررات بخش تعاون در عرصه عمل و عدم تحقق اهداف مربوطه گردیده و شرایطی را در این زمینه بوجود آورده است که شناسایی موارد و مواد آسیب‌زای حقوقی و قانونی بعنوان یک هدف اساسی در روند بازبینی نتایج حاصل از اجرای برنامه‌های توسعه‌ای در بخش تعاون را به منظور خروج از بحران در این بخش ضروری می‌سازد.

ب) آسیب‌های ناشی از نحوه تصمیم‌گیری در بخش تعاون کشور: امر تصمیم‌گیری درباره سمت و سوی عملکرد بخش تعاون به عنوان یکی از سه حلقه اصلی تشکیل دهنده اقتصاد کشور قاعدتاً و براساس روال مرسوم در قالب تدوین برنامه‌های پنج ساله صورت گرفته و می‌گیرد. در طول سه دهه اخیر تاکنون پنج برنامه توسعه تدوین و اجرا گردیده و اکنون می‌توان گفت که متأسفانه نتیجه تصمیمات برنامه‌های توسعه در بخش تعاون در راستای تحقق اهداف مربوطه نبوده است. نتایج کسب شده حاکی از وجود نوعی تفکرات آرمان‌گرایانه، غیر واقع‌بینانه و غیر عملی در مسئولان تصمیم‌ساز بوده است که بدون شناخت اساسی از بسترهای عینی مادی و معنوی جامعه ایران و در هاله‌ای از امید و آرزو اقدام به برنامه‌ریزی و اتخاذ تصمیماتی کرده‌اند که در کوتاه‌مدت و بلندمدت آسیب‌های جدی را بر روند تکاملی توسعه بخش تعاون گذاره است؛ لذا آسیب‌شناسی تصمیمات اساسی و کلیدی در بخش تعاون، یافتن راهکارهای عینی برای ایجاد تغییر در تصمیمات به منظور واقعی‌تر و عملی‌تر کردن تصمیمات امروزه بیش از هر زمانی ضروری می‌باشد.

ج) آسیب‌های ناشی از روش اجرای قوانین و مقررات در بخش تعاون کشور: اجرایی کردن قوانین و مقررات و تصمیمات ابلاغی و غیره، بر اساس عرف جاری دیوان‌سالاری حاکم در چهارچوب آیین‌نامه‌ها، دستورالعمل‌ها، بخشنامه‌ها و مصوبات، خطاب به ارگان‌ها و سازمان‌های مجری صورت می‌گیرد. تفسیری که مسئولان به منظور اجرایی کردن وظایف محوله خود بکار می‌برند گاه‌گاه دارای تفاوت ماهوی با مأموریت و رسالت سازمان متبوع بوده و نتایجی خلاف انتظار به بار آورده و می‌آورد. آسیب‌شناسی روش‌های جاری در محقق‌سازی اهداف قوانین و مقررات در بخش تعاون با توجه به گستره فرابخشی آن در ارگان‌ها، سازمان‌ها و نهادی متولی مستقیم و غیر مستقیم بخش تعاون و تعاونگری منجر به شناسایی نقاط ضعف و پیدایش راه‌حل‌های برون‌رفت می‌گردد.

د) آسیب‌های ناشی از امکانات و تجهیزات در بخش تعاون کشور: پر واضح است که در روند محقق‌سازی یک هدف علاوه بر نیروی انسانی و دانش مورد نیاز، امکانات و تجهیزات مادی (سرمایه، ماشین و ابزار آلات، زمین و ساختمان، مواد اولیه و غیره) به عنوان یک مجموعه شرایط لازم و هماهنگ باید تدارک و وارد عرصه عمل گردد تا بتوان به نتایج مطلوب دست یافت. تأمین اثر بخشی و بکارگیری کارآمد مجموعه یادشده از مشکل‌ترین مسائلی است که گریبانگیر بخش تعاون بوده و از عمده آسیب‌های موجود در این بخش است که باید با دقت و وسواس موشکافی شود.

ه) آسیب‌های ناشی از شیوه ارزیابی در بخش تعاون کشور: روش‌ها و ابزارهای مورد استفاده برای ارزیابی هر روند اجتماعی اقتصادی، به خودی خود فاقد هر گونه تأثیرگذاری مستقیم بر نتایج حاصل از ارزیابی می‌باشند و صرفاً نتایج حاصل از داده‌های ورودی را آنالیز، دسته بندی و بیان می‌کنند. اتکای مسئولان و مردم به نتایج ارزیابی‌ها بدون توجه به میزان صحت اطلاعات ورودی و اثر بخشی روش‌ها و ابزارهای ارزیابی دو مسئله اصلی بوده و گرهی است که متأسفانه به تدریج زمینه ساز نوعی از بی اعتمادی و سرگردانی را در زمینه اطلاعات و آمار واقعی و صحیح در جامعه هدف به وجود آورده است. متأسفانه هنوز هیچ مقام و ارگان رسمی قادر به اعلام جایگاه حقیقی کسب شده بخش تعاون در اقتصاد کشور نیست. فقدان آمار و ارقام مستند و قابل اعتماد به عنوان یکی از متغیرهای آسیب‌زا در هر گونه تصمیم‌گیری، سیاستگذاری و برنامه ریزی در نحوه عملکرد اقتصادی بخش تعاون مؤثر بوده و عاملی برای به هدر رفتن سرمایه مادی و نیروی انسانی می‌باشد.

۴- روش تحقیق

روش تحقیق این مقاله، بر مبنای هدف کاربردی، با توجه به زمان، از نوع مقطعی؛ از نظر نوع داده کمی و از نظر نحوه گردآوری اطلاعات توصیفی-پیمایشی می‌باشد. در این تحقیق به منظور جمع‌آوری داده‌ها از دو طریق مصاحبه و پرسشنامه به صورت میدانی استفاده شده است و اطلاعات گردآوری شده، توصیف، تبیین و آزمون‌های لازم انجام پذیرفته است. تعداد نمونه تحقیق با استفاده از فرمول کوکران و در سطح اطمینان ۹۵٪ و دقت اطمینان ۵۰٪ شامل ۳۲۵ نفر می‌باشد که از این تعداد ۵۱ نفر از مدیران بخش دولتی تعاون و ۲۷۴ نفر از مدیران تعاونی‌های استان کردستان با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده‌اند. همچنین در این تحقیق، برای تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده از نمونه‌ها هم از روش‌های آمار توصیفی و هم از روش‌های آمار استنباطی استفاده شده است. در بخش استنباطی با بکارگیری مدل معادلات ساختاری (Structural Equation Modeling (SEM) و به طور اخص تکنیک تحلیل مسیر با استفاده از نرم افزار اسمارت پی‌ال‌اس استفاده و به بررسی مسیرهای مشخص شده پژوهش مطابق با مدل مفهومی پرداخته شده است.

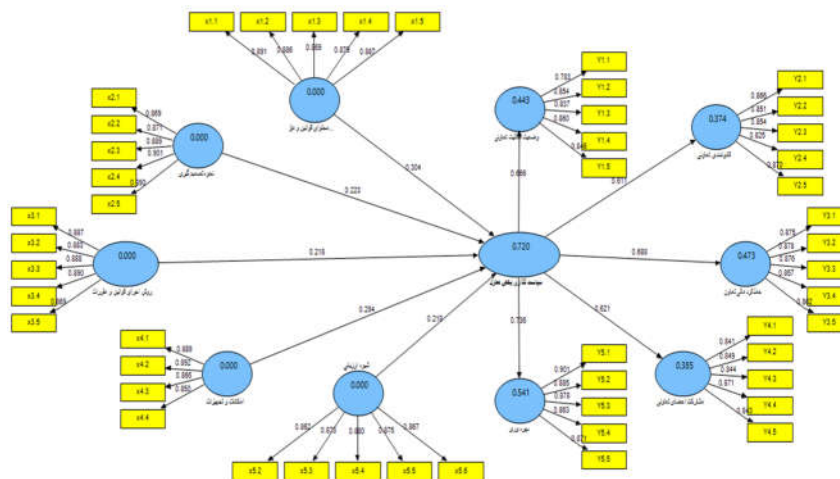
۵- یافته‌های تحقیق

در آمار استنباطی به منظور اثبات یا رد فرضیات تحقیق از آزمون‌های زیر استفاده شده است:

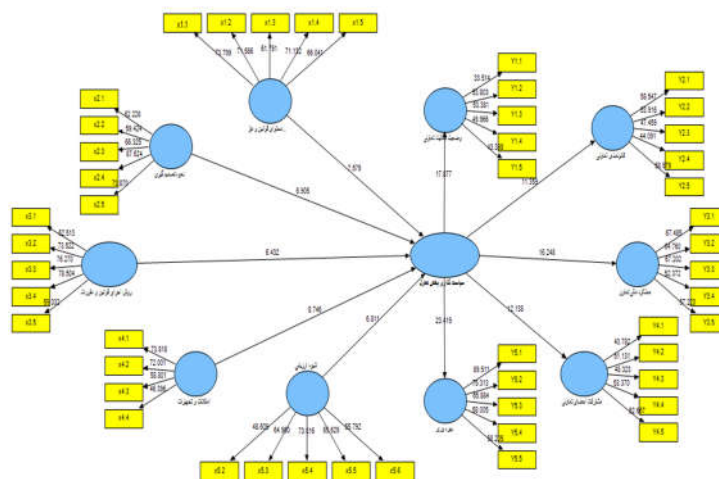
آزمون کلموگروف اسمیرنوف (KS): با توجه به نتایج این آزمون، تمامی متغیرهای تحقیق دارای توزیع نرمال می‌باشند.

تحلیل عاملی تأییدی (CFA): قبل از وارد شدن به مرحله آزمون فرضیات و مدل مفهومی تحقیق، اطمینان یافتن از صحت مدل‌های اندازه‌گیری متغیرهای برون‌زا و درون‌زا ضروری می‌باشد. این کار از طریق تحلیل عاملی تأییدی صورت گرفته است. مدل اصلاح شده در حالت تخمین ضرایب استاندارد و مدل اصلاح شده در حالت قدر مطلق معناداری (T-Value) مطابق نمودارهای ۱ و ۲ می‌باشد.

نمودار ۱: مدل اصلاح شده در حالت تخمین ضرایب استاندارد

نمودار ۲: مدل اصلاح شده در حالت قدر مطلق معناداری (T-Value)

برای بررسی روایی تحقیق از روایی محتوای، روایی همگرا، روایی شاخص (سؤالاتی از پرسشنامه که بارهای عاملی زیر ۰/۵ داشتند از مدل تحقیق حذف شدند)؛ برای بررسی پایایی از آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی و برای برازش مدل از شاخص نیکویی برازش استفاده شده است که همه نتایج نشان از روایی و پایایی مناسب پرسشنامه دارد.

نتایج آزمون فرضیات تحقیق مطابق جدول شماره ۱ می‌باشد:

جدول ۱: نتایج معادلات ساختاری جهت بررسی فرضیه‌ها

جهت	وضعیت	R ²	اثرات مستقیم		فرضیات تحقیق
			T	بتا	
+	تأیید	0.720	7.575	0.304	۱-محتوای قوانین و مقررات ← سیاست گذاری بخش تعاون
+	تأیید		6.905	0.223	۲-نحوه تصمیم گیری ← سیاست گذاری بخش تعاون
+	تأیید		6.432	0.218	۳-روش اجرای قوانین و مقررات ← سیاست گذاری بخش تعاون
+	تأیید		8.746	0.294	۴-امکانات و تجهیزات ← سیاست گذاری بخش تعاون
+	تأیید		6.811	0.218	۵-شیوه ارزیابی ← سیاست گذاری بخش تعاون

فرضیه اول: مقدار بتا (همبستگی) برای اثر مستقیم محتوای قوانین و مقررات بر سیاست گذاری بخش تعاون ۰/۳۰۴ ششده است این مقدار در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار شده است. با توجه به این که مقدار آماره تی خارج بازه معناداری است (بیشتر از ۱/۹۶ شده است) ($p < ۰/۰۵$)، با احتمال ۰/۹۵ ادعای محقق مبنی بر این که "محتوای قوانین و مقررات بر سیاست گذاری بخش تعاون تأثیر دارد." تأیید می‌گردد. با توجه به وجود ضریب همبستگی مثبت می‌توان گفت محتوای قوانین و مقررات بر سیاست گذاری بخش تعاون تأثیر مثبت و مستقیم دارد. و در نتیجه بهبود محتوای قوانین و مقررات می‌تواند در کاهش آسیب‌های سیاست گذاری بخش تعاون مؤثر و مفید باشد.

فرضیه دوم: نتایج فرضیه دوم حاکی از آن است که مقدار بتا (همبستگی) برای اثر مستقیم نحوه تصمیم گیری بر سیاست گذاری بخش تعاون ۰/۲۲۳ شده است و این مقدار در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار شده است. با توجه به این که مقدار آماره تی خارج بازه معناداری است (بیشتر از ۱/۹۶ شده است) با احتمال ۰/۹۵ ادعای محقق مبنی بر این که

"نحوه تصمیم‌گیری بر سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر دارد." تأیید می‌گردد. بنابراین می‌توان گفت با توجه به وجود ضریب همبستگی مثبت می‌توان گفت نحوه تصمیم‌گیری بر سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر مثبت و مستقیم دارد و در نتیجه بهبود نحوه تصمیم‌گیری می‌تواند در کاهش آسیب‌های سیاست‌گذاری بخش تعاون مؤثر و مفید باشد.

فرضیه سوم: نتایج این فرضیه نشان می‌دهد که مقدار بتا برای اثر مستقیم روش اجرای قوانین و مقررات بر سیاست‌گذاری بخش تعاون $0/218$ شده است این مقدار در سطح اطمینان 95% معنادار شده است. با توجه به این که مقدار آماره تی خارج بازه معناداری است، با احتمال $0/95$ ادعای محقق مبنی بر این که "روش اجرای قوانین و مقررات بر سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر دارد." تأیید می‌گردد. با توجه به وجود ضریب همبستگی مثبت می‌توان گفت روش اجرای قوانین و مقررات بر سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر مثبت و مستقیم دارد.

فرضیه چهارم: نتایج این فرضیه حاکی از آن است که مقدار بتا برای اثر مستقیم امکانات و تجهیزات بر سیاست‌گذاری بخش تعاون $0/294$ شده است این مقدار در سطح اطمینان 95% معنادار شده است. با توجه به این که مقدار آماره تی خارج بازه معناداری است، با احتمال $0/95$ ادعای محقق مبنی بر این که "امکانات و تجهیزات بر سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر دارد." تأیید می‌گردد. در این راستا، با توجه به وجود ضریب همبستگی مثبت می‌توان گفت امکانات و تجهیزات بر سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر مثبت و مستقیم دارد. در نتیجه بهبود امکانات و تجهیزات می‌تواند در کاهش آسیب‌های سیاست‌گذاری بخش تعاون مؤثر و مفید واقع شود.

فرضیه پنجم: نتایج حاکی از فرضیه پنجم نشان دهنده این موضوع هست که مقدار بتا برای اثر مستقیم شیوه ارزیابی بر سیاست‌گذاری بخش تعاون $0/223$ شده است این مقدار در سطح اطمینان 95% معنادار شده است. با توجه به این که مقدار آماره تی خارج بازه معناداری است، با احتمال $0/95$ ادعای محقق مبنی بر این که "شیوه ارزیابی بر سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر دارد." تأیید می‌گردد. با توجه به وجود ضریب همبستگی مثبت می‌توان گفت شیوه ارزیابی بر سیاست‌گذاری بخش تعاون تأثیر مثبت و مستقیم دارد و در نتیجه بهبود شیوه ارزیابی می‌تواند در کاهش آسیب‌های سیاست‌گذاری بخش تعاون مؤثر و مفید باشد.

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

با توجه به تأکید مقام معظم رهبری به بحث اقتصاد مقاومتی و اتکا به تولید ملی مدیران ارشد سازمان‌های متولی در استان‌ها باید موانع و مشکلات موجود در بخش تعاونی و شرکت‌های تعاونی را شناسایی و مرتفع نمایند.

مسئولان مربوطه می‌توانند با استناد به اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی فرهنگ‌سازی، سیاست‌گذاری کلان در بخش تعاون را در چارچوب برنامه‌های توسعه پیشنهاد و پس از تصویب مجلس شورای اسلامی برای اجرای آن برنامه‌ریزی و مقررات اجرایی آنرا طی دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌هایی به دستگاه‌های ذیربط ابلاغ نمایند. باید اذعان کرد که محتوای قوانین و مقررات باید منطبق با فعالیت‌های تعاونی‌ها که در چشم انداز قانون بخش تعاون آمده است باشد. نیازهای حقوقی تعاونی‌ها و از همه مهم‌تر بستر اجرایی آن باید به صورت کاربردی و عملی باشد در غیر این صورت این قوانین و مقررات تأمین‌کننده اهداف و رسالت بخش تعاون نخواهد بود. از طرف دیگر محتوای قوانین و مقررات باید به روز باشد تا بتواند نیازها و مشکلات حاکم بر بخش تعاونی به خصوص بخش کشاورزی را مرتفع سازد.

امر تصمیم‌گیری در باره سمت و سوی عملکرد بخش تعاون به عنوان یکی از سه حلقه اصلی تشکیل‌دهنده اقتصاد کشور قاعداً و براساس روال مرسوم در قالب تدوین برنامه‌های پنج‌ساله صورت گرفته و می‌گیرد. در طول سه دهه اخیر تاکنون پنج برنامه توسعه تدوین و اجرا گردیده و اکنون می‌توان گفت که متأسفانه نتیجه تصمیمات برنامه‌های توسعه در بخش تعاون در راستای تحقق اهداف مربوطه نبوده است. در این راستا، شواهد حاکی از آن است که در بخش تعاون ایران، حوزه تصمیم‌گیری به صورت متمرکز و تنها از بالا به پایین است. این بدین معنا است که اگرچه از مشاوران و نظرات مدیران تعاونی استفاده می‌شود اما از کارشناسان و مدیران استان‌ها که در دل مشکلات و نیازها و شرایط حاکم قرار دارند استفاده نمی‌گردد که نتیجه‌ای جز عدم کارایی و اثربخشی به بار نیاورده و از همه مهم‌تر سبب شده که عملکردها از شفافیت و واقع‌گرایی لازم برخوردار نباشند. در این خصوص می‌توان گفت، نتایج کسب شده حاکی از وجود نوعی تفکرات آرمان‌گرایانه، غیر واقع‌بینانه و غیرعملی در مسئولان تصمیم‌ساز بوده است که بدون شناخت اساسی از بسترهای عینی مادی و معنوی جامعه ایران و درهاله‌ای از امید و آرزو اقدام به برنامه‌ریزی

و اتخاذ تصمیماتی کرده اند که در کوتاه مدت و بلند مدت آسیب های مهمی را بر روند تکاملی توسعه بخش تعاون گذاره است.

در صورتی که روش اجرا در بخش تعاون به صورت کارآمد و از اثربخشی لازم برخوردار باشد، مدیران و کارشناسان از اختیارات لازم چه در حوزه تصمیم گیری و چه در حوزه اجرای قوانین و مقررات داشته باشند و از همه مهمتر این قوانین و مقررات از پشتوانه لازم و کافی برخوردار باشند، قابلیت اجرایی آن افزایش می یابد. از طرف دیگر باید خاطر نشان کرد که مدیران و کارشناسان مربوطه باید از شایستگی، توانمندی و سطح دانش کافی و لازمی برخوردار باشند که در این صورت روش اجرای قوانین و مقررات به درستی صورت خواهد گرفت.

تأمین اثر بخشی و بکارگیری کارآمد مجموعه عوامل درگیر در بخش تعاون از مشکل ترین مسائلی است که گریبانگیر بخش تعاون بوده و از عمده آسیب های موجود در این بخش است که باید با دقت و وسواس موشکافی شود. به بیان دقیق تر می توان گفت در صورتی می توان کارایی و اثر بخشی امکانات و تجهیزات را از طریق افزایش و ارتقاء سطح انگیزه مدیران و کارشناسان جهت برخوردار بودن سطح انگیزه سازمانی لازم و در اختیار داشتن امکانات لازم اداری جهت اجرای قوانین و مقررات و همچنین ابزارهای کارآمد جهت اطلاع رسانی سیاست های ابلاغی بخش در اختیار داشته باشند باعث خواهد شد که از آسیب هایی که بخش تعاون خصوصاً در حوزه کشاورزی متحمل می شود را کاهش دهند. اتکای مسئولان و مردم به نتایج ارزیابی ها بدون توجه به میزان صحت اطلاعات ورودی و اثر بخشی روش ها و ابزارهای ارزیابی دو مسئله اصلی بوده و گرهی است که بتدریج زمینه ساز نوعی از بی اعتمادی و سرگردانی را در زمینه اطلاعات و آمار واقعی و صحیح در جامعه هدف به وجود آورده است. متأسفانه هنوز هیچ مقام و ارگان رسمی قادر به اعلام جایگاه حقیقی کسب شده بخش تعاون در اقتصاد کشور نیست. بنابراین، برای اینکه شیوه ارزیابی از اثربخشی لازم برخوردار باشد باید شاخص مناسب تدوین گردد و همچنین این ارزیابی ها از نحوه تصمیم گیری، سیاست ها و به طور کلی از روند اجرای فعالیت هایی که در این سازمان انجام می شود باید به صورت منظم و مدون صورت پذیرد. شناسایی و باور به تأثیر آسیب های پنجگانه یادشده به عنوان آسیب های اصلی و توجه به میزان تأثیر گذاری تکی و توأمان آن ها بر روند عملکرد حوزه های فعال بخش تعاون خصوصاً در حوزه کشاورزی ایران آشکارا وجود فاصله ای عمیق بین واقعیت موجود با اهداف اعلامی

را به نمایش می‌گذارد و به عنوان زنگ خطر برای جلب توجه سیاست‌گذاران بخش تعاون به واکاوی سیاست‌گذاری‌های خود کاربرد اساسی دارد.

از آنجا که بخش تعاون ایران با وجود برخورداری از جایگاه مناسب قانونی، باید توجه ویژه و خاصی جهت رفع آسیب‌های وارده به بدنه این بخش صورت بگیرد. بنابراین با توجه به آسیب‌های مورد مطالعه در این تحقیق پیشنهادات ذیل قابل ارائه است:

۱. ارزیابی مستمر عملکرد و سیاست‌های تعاونی: ارکان تعاونی با استفاده از شاخص‌های شفاف و مناسب به صورت مستمر باید ارزیابی شوند، در صورتی که عملکرد فرد مثبت نباشد لازم است نخست علت آن شناسایی شود. ممکن است ناکارآمدی به دلیل عدم علاقه و تخصص باشد، ممکن است فرد ناخواسته دست به اقدامات نامناسب بزند، ممکن است فرد به لحاظ روحی و روانی توانایی ارتباط مستمر با مردم و پذیرش این موقعیت را نداشته باشد. به هر حال با توجه به جایگاه و نقش ارکان تعاونی در موقعیت آن لازم است از ورود افراد ناتوان به این عرصه جلوگیری به عمل آید.

۲. دولت جزء نقش‌نظارتی، به مرور دخالت خود را در مسائل اجرایی تعاونی‌ها کاهش دهد.

۳. رابطه اختیار و اقتدار مدیران و کارشناسان جهت اجرای قوانین و مقررات باید گسترده‌تر شود.

۴. تدوین مقررات و قوانین باید مبتنی بر فعالیت‌های تعاونی، نیازهای حقوقی، در راستای سایر قوانین کلان کشور باشد و در این راستا از مشاوران، کارشناسان خبره و مدیران استان‌ها و مدیران اتحادیه‌ها در تصمیم‌گیری‌ها برای اتخاذ تصمیم‌گیری اثربخش و کارآمد باید سود جست.

۵. آسیب‌شناسی روش‌های جاری در محقق‌سازی اهداف قوانین و مقررات در بخش تعاون با توجه به گستره فرابخشی آن در ارگان‌ها، سازمان‌ها و نهادی متولی مستقیم و غیر مستقیم بخش تعاون و تعاونگری منجر به شناسایی نقاط ضعف و پیدایش راه‌حل‌های برون رفت می‌گردد.

۶. قوانین تعاونی کشور ترجمانی از قوانین تعاون کشورهای پیشرفته بوده که در آن کشورها با توجه به شرایط ساختاری و آمادگی‌های ذهنی در اعضاء قوانینی نگارش شده که تا حدود زیادی پاسخگوی توسعه فعالیت‌های تعاونی در آن کشورها می‌باشد، اما قوانین تعاونی در ایران که دارای ارزش‌ها، هنجارها، باورها و خلیات و... و به تعبیری

دارای خرده فرهنگ‌های متفاوت می‌باشد و قوانین تعاونی سایر کشورها نمی‌تواند پاسخگوی شرایط ایران باشد. بنابراین با بررسی ماده‌های قانون تعاون این واقعیت مشخص می‌گردد که تعاونی‌ها دارای مشکلات عدیده می‌باشند و با وجود اصول حاکم بر تعاون ایران وجود این مشکلات را قابل فهم دانست، اجرای این اصول در بعضی نقاط غیر ممکن می‌باشد و موانعی را فراهم می‌کنند، که اعضا نمی‌توانند به فعالیت خود ادامه دهند. لذا باید در اصلاح و بازبینی محتوای قوانین و مقررات تعاون اقدامی جدی صورت پذیرد.

۷. تأمین اثر بخشی و بکارگیری کارآمد امکانات و تجهیزات در بخش فناوری اطلاعات، اطلاع رسانی و... از مشکل‌ترین مسائلی است که گریبانگیر بخش تعاون بوده و از عمده آسیب‌های موجود در این بخش است که باید با دقت و وسواس موشکافی شود و تجهیزات لازم و زیربنایی را ایجاد و در سطح ملی توزیع و در دسترس عموم قرار داد.

۸. با توجه به اینکه اعضای تعاونی از اصول و اهداف تعاونی‌ها و وظایف خود اطلاعات کمی داشتند، می‌بایست کارشناسان تعاون جلسات و کارگاه‌های توانمندسازی در رابطه با اصول و اهداف تعاونی و وظایف اعضا و هیأت مدیره برگزار کنند تا از این طریق بتوانند آگاهی اعضا از اصول، اهداف تعاونی و وظایفی که از خود اعضا انتظار می‌رود را ارتقا دهند

منابع و مآخذ:

- تعاونی در کشورهای در حال توسعه و ایران، تهران، موسسه آموزش و تحقیقات تعاونی دانشگاه تهران
- طلایی، آرش (۱۳۹۱) **نقش ترویج و آموزش کشاورزی در مسیر شکوفایی و تکامل تعاونی‌ها**، کنفرانس تعاون، اشتغال و توسعه، دانشگاه یزد
- رحمانی فیروز جاه، علی، سهرابی، سعدیه (۱۳۹۰). **نقش تعاونی در تشکیل و تقویت سرمایه اجتماعی**، مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی ظرفیت‌های بخش تعاون در توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی. وزارت تعاون
- غیاثوند غیاثی، فرشته (۱۳۹۰). **تحلیل موانع و محدودیت‌های اشتغال در تعاونی‌های تولیدی کشاورزی ایران**، کنفرانس تعاون، اشتغال و توسعه، دانشگاه یزد.
- مقصودی، طهماسب (۱۳۸۴). **بررسی وضعیت پایداری کشت سیب زمینی در شهرستان فریدون شهر**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران.
- مستعانی، محمدحسین (۱۳۸۴). **مدیریت تعاونی‌های مصرف (فنون روش‌دستی)**، تهران: انتشارات پایگان.
- نظام شهیدی، مهراندخت (۱۳۷۸). **اصول مدیریت تعاونی‌ها در ایران**، تهران: انتشارات اندیشگان.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۹۳). **مدلسازی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرول**، چاپ ششم، تهران: انتشارات سمت.
- زید، شارل (۱۳۴۸) **تعاونی‌های مصرف**، ترجمه بهاری فتح ا...، تهران، موسسه آموزش و تحقیقات تعاونی دانشگاه تهران
- Leick, B. (2011), "Barriers to co-operation and competitive advantage: cross border business networks of Saxon and Northern Bohemian firms". -Journal of East European Management Studies, 16(2), 162-184.
- Włodzimierz Sroka, Joanna Cygler. (2014), "Pathologies in inter-organizational networks", procedia – Social and Behavioral Sciences.
- Lovett, S., Simmons, L. C., & Kali, R. (1999), "Guanxi versus the market: ethics and efficiency". Journal of International Business Studies, 30(2),
- Byrne, B. M. (1994). Structural equation modeling with EQS and EQS/Windows: Basic concepts, applications, and programming. Sage.
- Fornell, C., & Cha, J. (1994), "Partial least squares", in Bagozzi, R.P. (Ed.), Advanced Methods of Marketing Research, Blackwell, Cambridge, MA, pp. 52-78.
- Fornell, C., & Lacker, D.F. (1981), "Evaluation structural equation models with unobserved variables and measurement error". Journal of

- آذر، عادل و مومنی، منصور (۱۳۹۱). **آمار و کاربرد آن در مدیریت**، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا (۱۳۸۳). **توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران**، تهران: نشر نی.
- اصل ۴۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
- اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
- بشیریه، حسین (۱۳۸۹). **تاریخ اندیشه‌های سیاسی قرن بیستم**، اندیشه‌های مارکسیستی، تهران: نشر نی، جلد اول.
- بیهاری، ورما، ساولیا و پراساد ساه، چاندرا پاتاک (۱۳۸۸). **اعتبارات روستایی و توسعه تعاونی‌ها**، مترجم پرویز قاسمی. تهران: انتشارات ونوس.
- حافظ نیا، محمد رضا (۱۳۸۹). **مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی**، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- خاکی، غلامرضا (۱۳۹۱). **روش تحقیق با رویکردی به پایان‌نامه‌نویسی**، تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی، مرکز تحقیقات علمی کشور؛ کانون انتشاراتی درایت.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه (۱۳۹۴). **روش‌های تحقیق در علوم رفتاری**، ویرایش اول، چاپ بیست و هشتم، تهران: نشر آگه.
- سدی، یو، رنه (۱۳۶۳). **تاریخ سوسیالیسم‌ها**، ترجمه عبدالرضا هوشنگ‌نهادی، تهران: نشر نو.
- سکاران، اوما (۱۳۸۶). **روش‌های تحقیق در مدیریت**؛ ترجمه محمد صائبی و محمود شیرازی؛ چاپ سوم، تهران: مؤسسه آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.
- شریف‌اله، محمد؛ محمد ظل‌الرحمان ب.ک. پاتواری (۱۳۸۸). **بررسی تحلیلی تعاونی‌های کشاورزی در بنگلادش**. مترجم آزاده جنتی.
- شکبیا مقدم، محمد (۱۳۸۶). **مدیریت تعاونی‌ها**، تهران، انتشارات میر. چاپ دوم (ویرایش جدید).
- صالح نسب، غلامحسین (۱۳۸۸). «انعطاف‌پذیری الگوی کسب و کار تعاونی در زمانهای بحران»، تهران، معاونت پژوهش، برنامه‌ریزی و آموزش تعاون.
- صالح نسب، غلامحسین (۱۳۹۰). «مجموعه چکیده مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی ظرفیت‌های بخش تعاون در توسعه اجتماعی اقتصادی و فرهنگی». انتشارات فرهنگ دهمخدا.
- عباسی، محمد (۱۳۸۹). **باور تعاون: تعاون در اندیشه و عمل**، تهران: انتشارات فرهنگ دهمخدا.
- کاپوراسو، جیمز ای و لوین، دیوید پی (۱۳۹۲). **نظریه‌های اقتصاد سیاسی**، ترجمه محمود عبدالله زاده، تهران: انتشارات ثالث.
- طالب، مهدی (۱۳۸۴). **اصول و اندیشه‌های تعاونی**، چاپ چهارم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- طالب‌بیگی، فیروز (۱۳۵۰). **اندیشه‌های تعاون و تجربیات**

Marketing Research, 18(1), 39-50.

-Chin, W.W. (1998). "The Partial Least Squares Approach to Structural Equation Modeling. In Modern Methods for Business Research, Marcoulides, G.A. (ed.)", Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ, pp:1295-1336.

-Ringle, C.M., Wende, S., & Will, A. (2005), Smart PLS Version 2.0 M3, University of Hambur.